

Jelenleg gyermek-jóga beindítását tervezzük, mellyel elsősorban a légzési zavarokkal küszködő gyerekeken szeretnénk segíteni. Fenti foglalkozásainkat képzett nép- és iparművészek vezetik, s éppen ezért az ő szaktudásukat igénybe véve már több éve vállaljuk a kerület napközis csoportvezetőinek (80-90 fő) évi egy alkalommal történő szakmai továbbképzését.

A fentiekén kívül igyekszünk helyet adni minden olyan tevékenységnek, mely az ember belső egyensúlyát és az élő és élettelen környezetével való harmonikus együttélést, valamint az egészséges életmód kialakítását tűzi zászlajára (pl. Gyerek-agykontroll).

1992 decemberében jelent meg lapunk a *Szivárvány Diákmagazin* első száma, mely ma már – örömünkre – jelentős olvasótáborral rendelkezik.

Néhány természetvédelemmel kapcsolatos kiadványunk – *Nádai Magda: Alma a tudás fájáról*, vagy *Fővárosunk tüdeje* – már megjelent és továbbiak megjelenését is támogatjuk. Kb. 1994 júniusában kerül a gyerekek kezébe a fenti szerzőtől *Földanyai gondok* című kiadványunk, amely az előzőekhez hasonlóan nagy segítséget nyújt pedagógusoknak, gyerekeknek, szülőknek egyaránt a természet- és környezetvédelem megértésében és gyakorlásában.

Reméljük, programjaink hatékonyságát növelik írásos anyagaink. Ezenkívül még rendszeresen készülnek feladatlapok a Madarász-suli, illetve egyéb segédanyagok (sablonok, minták) a kézműves foglalkozásokhoz.

1994-ben folytatjuk a 93/94-es tanévre meghirdetett programokat, s emellett még ebben a tanévben kiadjuk *Viktor András: Kísérletek kisiskolásoknak* című praktikus gyűjteményét is.

ROGNA EMÍLIA – GROSS ZOLTÁNNÉ – ZSOLDOS ÁRPÁD

Már az óvodásokkal és a kisiskolásokkal is járjunk múzeumba?!

Immáron egy generációja nőtt fel azon óvónőknek, akik egyazon könyvből (Babodi, 1993) tanulták az óvodai környezeti nevelés módszertanát. A Nemzeti Tankönyvkiadó 1993-ban a tizenhatodik változatlan utánnyomást jelentette meg, a jegyzet megírását 1972-ben, azaz 22 éve rendelték el. Ezen írásnak nem célja a mű kritikája, de néhány esetben vitatkozni fogunk vele. És feltétlenül fel kell hívni a figyelmet arra a mondatára, amit most már illene árnyaltabbá tenni. Így hangzik: „Észre kell vétni az ember természetet átalakító munkáját, az emberi munka nagyszerű eredményeit.”

Ma ezt a mondatot azzal a kiegészítéssel íránk, hogy „árnyoldalaival egyetemben”. Ebben a jegyzetben múzeum, múzeumok egyáltalán nem szerepelnek, mint a nevelés lehetséges színterei. Mindenekelőtt arról szólunk tehát, érdemes-e óvodásokkal, kisiskolásokkal múzeumba járni, majd megpróbálunk bemutatni néhány olyan területet, ahol a múzeumoknak szerepe lehet a környezeti nevelésükben és végül beszámolunk saját tapasztalatainkról is.

A jegyzet melegen ajánlja az óvodán kívüli foglalkozásokat s mi ezt természetesen elfogadjuk. A gyerekek környezete minden, amivel kapcsolatba kerülnek, akár tudatosan bennük, akár nem. A környezetből egyszerre sok hatás éri őket, és minden pillanatban egyszerre sok mindenre kell reagálniuk. Ily módon az élet, – s vele együtt a múzeum – nem felel meg annak a követelménynek, hogy „a szemléltető eszköz szoros kapcsolatban legyen a feldolgozandó ismeretanyaggal...”. Ráadásul amikor a múzeum mellett érvelünk, azt a környezeti nevelés szempontjából hasznosabbnak érezzük, mint a jegyzetben ajánlott iskolát, postát, tanácsházát. Sokfajta múzeum mutat be olyan tárgyakat, kiállításokat, amelyek megfelelnek „a tudatosság és aktivitás elve” alatt írottaknak: „Az kelti fel

(az óvodáskorú gyermek) érdeklődését, ami újszerű ingerhatással van rá, ami felhívó jellegével meglepetést, csodálkozást, érzelmi kötődést vált ki belőle... Az érzelem, az érdeklődés aktivizálja a gyermeki személyiséget." A művészeti, történeti, néprajzi jellegű múzeumok látogatása ugyanúgy kapcsolódik a környezeti neveléshez, mint a természettudományos jellegű múzeumoké, ha a környezetet a természeti, épített és társadalmi környezet egységének tekintjük. Egy másik fontos dologban is egységesek a múzeumok, mégpedig abban, hogy – minden korlátuk ellenére – közvetlen tapasztalatok szerzését lehetővé tévő, személyesebb, bensőségebb, élményt nyújtanak, mint a képek és rajzok, mint a TV és videó által elérhető csodálatos természetfilmek, sőt, bizonyos értelemben az egyre szaporodó szebbnél szebb könyveknél is.

A múzeumlátogatás nagyszerű időtöltés lehet. Dacára az évi több millió látogatónak, Magyarországon nem annyira bevett szokás, mint nyugaton, nem épült be a családok és óvodák, iskolák rendszeres programjai közé. Lehetséges volna itt már-már közhelyszerű összehasonlításokat tenni a tévézéssel, az elharapódzó akció-, horror-, szex- és egyéb filmekkel, vagy a sajnos egyre népszerűbb klippekkel. Érvelhetnénk, hogy mennyivel tartalmasabb, barátságosabb, építőbb a múzeumlátogatás, de e folyóirat olvasói számára ez nyilván szükségtelen. Másfelől fontos volna elérni, hogy a múzeumok is vonzóbbak legyenek, kiállításuk mondanivalója szóljon a kisebbekhez is és az egyszerűbb emberekhez is, és hogy a kiállításokon túlmenően kellemes légkört, gazdag infrastruktúrát (ruhátártól mosdón át az olcsó múzeumi boltig) nyújtsanak. Ez kell ahhoz, hogy a helyszín vonzó legyen. Külföldi felmérések szerint az, hogy valaki rendszeres múzeumlátogató-e nagy részben függ attól, hogy gyerekkorában vitték-e múzeumba és hogy ott mennyire jó benyomások érték. Mindezekből tehát összegzésként az vonható le, hogy ha elfogadjuk, hogy a múzeumok fontosak a környezeti nevelésben, akkor érdemes a múzeumoknak a közönségük felé fordulni, annak jobban megfelelni, és érdemes a gyerekeket minél kisebb koruktól múzeumba vinni.

Most szóljunk konkrétan a természettudományi jellegű múzeumoknak az óvodások környezeti nevelésében betölthető szerepéről. A hagyományos, üveg mögötti kiállítások illusztrációs anyagul használhatók, amelyek segítségével közvetlen tapasztalatok szerezhetők arról, mekkora mondjuk egy állat, milyen a testfelszíne, színe, néha arról is, milyen környezetben él. Ezzel máris többet nyújtottunk, mintha képen, vagy videón néztük volna meg. *Fölnézni* a tehén pofájára, végignézni rajta, egészen más élmény, mint látni, hogy egy lapos rajzon vagy képernyőn egy apró gyerek kisebb, mint egy apró tehén. Ebben az értelemben az álló tárgy (pl. kitömött állat) és a mozgókép jól kiegészítik egymást. Még jobb a helyzet, ha meg is tapinthatjuk az illető állatot, mint néhányat a *Magyar Természettudományi Múzeum Természetbúvár-termében*. Mennél több érzékszervünkkel tapasztalunk meg valamit, annál valóságosabb ismereteink lesznek róla, annál érdekesebbnek, figyelemreméltóbbnak találjuk, annál inkább „aktivizálja a gyermeki személyiséget”. (Mindez persze nem pótolja azt az érzést, ha valakit a tehén meglegyint a farkával, ha beszívhatja szagát, ha megkóstolhatja a frissen fejt tejt...)

Ma már az 1990-től érvényes, módosított „Óvodai nevelés programja” van használatban, s ez megengedi, hogy az óvónő figyelembe vegye a helyi adottságokat a fejlesztés tartalmának kiválasztásakor. Gondolatmenetünkben azonban kis időre térjünk vissza a bevezetőben említett jegyzetre és annak alapjára, az óvodai nevelés régi programjára (1970-ből). Tartalmilag kifogásolható, hogy a kiscsoportban a legfontosabb állatokként a kutya, macska mellett a tyúkot, kakast, csibét említi. Ma Magyarország lakosságának nagyobb hányada él városokban, és sokuk nemigen találkozik háziszárnyasokkal, legfeljebb a mélyhűtőből kerül a gyermek szeme elé a bontott csirke, esetleg Húsvétkor kap bizonytalan jövőjű kiscsibét ajándékba. Lehet, hogy szerencsésebb lenne a galambról, verébről szólni. A középsősök már tanulnak nem háziállatokról is (szúnyog, légy, egér, veréb, varjú, meseállatok mint medve, nyúl, farkas stb.), nagycsoportban pedig a „kevésbé fontos háziállatok” (juh, sertés, kacsa, liba) is tananyag. Ha ezt „le akarnánk bontani”, a kivételes adottságú Budapestre, ahol az állatkertek mellett két természettudományos jellegű múzeum is van, akkor azt mondhatnánk: menjenek a kiscsoportosok a Mezőgazdasági Múzeumba, a középsősök a Természettudományi Múzeumba, a nagycsoportosok ismét a Mezőgaz-

dasági Múzeumba. (Lehet, hogy soknak tűnik. Nyugati országokban gyakran megvalósul ez, óvodák, iskolák évente is felkereshetnek széles kínálatot nyújtó környezeti nevelési intézményeket.) Valójában a múzeumlátogatás nem ilyen pragmatikus módon használható csak, mert nem mindenhol van megfelelően szakosodott kiállítás, és nem is kell a múzeumnak csak egyetlen egy dolgot illusztrálnia. A múzeum-élmény egyszeri lehet, de az emlékek lehet tartós hatása, felidéződhet újra és újra más-más tananyaggal kapcsolatban. Mert a látónivalók köre sokkal tágabb annál, amit a konkrét ismeretanyag megkíván. Ott van mindjárt az épület. Esetünkben a *Nemzeti Múzeum* épülete, a maga parkjával, hatalmas lépcsőjével és oszlopaival, kupolacsarnokával és újabb kongó lépcsőivel, melyek fölött magasan, félhomályban, freskók díszlenek. Innen kisebb falépcsőn továbbmenve a szűkös tetőtérben kialakított, nem nagyon barátságos légtérben fogadják a kisgyerekeket az állatok, de azokból mindjárt vagy háromezer darab. Ez Magyarország állatvilágának gazdag bemutatója. Nehéz elérni, hogy a gyerekek figyelme el ne kalandozzon, amíg a nyúl, farkas, medvéig eljutnak. De így van ez jól. Ahogy az élet is sokrétű és bonyolult egyszerre, úgy a múzeumok is azok. Meg kell tanulni ebben is, abban is eligazodni, s nem baj, ha ezt a gyerekek korán kezdik.

Várjuk tehát az óvodásokat, óvónőikkel is és családjukkal is a múzeumokba, és várjuk saját magunkhoz a Magyar Természettudományi Múzeumba is. Kiállításaink a Nemzeti Múzeum épületében vannak. Néhány nagy őslényünkön (köztük dinoszauruszokon) kívül a Magyarország állatvilága című hagyományos kiállítást és a megfogható tárgyakat bemutató, csoportosan, előzetes bejelentkezéssel látogatható Természetbúvár-termet ajánljuk látogatásra (138-27-28/32 m.).

Lássuk milyen tapasztalatokat szereztünk e legutóbbi kiállításon.

A Természetbúvár-termet látogató óvodások foglalkozásainak tapasztalatai

A második éve nagy sikerrel működő Természetbúvár-terem felszereltsége, a bemutatásra szánt anyagok sokfélesége a legkisebbektől a felnőtt korúakig mindenki számára érdekes ismeretanyagot nyújt. A nagycsoportos óvodások már sok mindent tudnak a természetről. Ismernek állatokat, növényeket, de a terem nagy barnamedvéje, sarkantyús teknőse, óriás kagylója lenyűgözi őket. A terembe lépés pillanatában rohannának a szembetűnő nagyobb tárgyakhoz, alig lehet nekik elmondani előzetesen néhány szót a terem használatával kapcsolatban. Az első 15 perc azzal telik, hogy megsimogatják a sünit, meghúzzogatják a madár modellek zsinórját, dajkálják a galambot és a cinkét, csodálják a kajmánt, ámulva nézik az elefánt koponyáját stb.

A nagy birtokbavétel után kisebb csoportokra oszlanak. Értelemfejlesztő kirakós játékokat adunk a kezükbe, könyveket nézegetnek, állatokat rajzolnak. Megmutogatjuk az izgalmasabbnál izgalmasabb „kincseket” rejtő dobozokat és részletesebben beszélünk a denevérről, csigákról vagy rovarokról. Szívesen mesélünk is nekik mindezekről, mert azt tapasztaljuk, hogy az óvodások még nem undorodnak a bogarak, poloskák, pókok láttán, nem viszolyognak megérinteni a denevér selymes bundáját. Sőt, érdeklődőek és lelkesek. Később, sajnos ez megváltozik. Találkoztunk már olyan gyerekekkel, akik hozzá nem nyúltak volna ilyen „visszataszító és káros” állathoz, de volt már nálunk kisiskolás, aki még ránézni sem akart. Pont ezért látjuk nagy örömmel az óvodás csoportokat, mert úgy érezzük, hogy ez az a korosztály, ahol a természet szeretetének és tiszteletének magjait el lehet vetni. (Ismerünk amerikai múzeumot, amelyben már kétéveseket is fogadnak, szüleik kíséretében. Ez azonban nem annyira a gyerekek, mint inkább az anyukák „megfogását”, célozza.)

Mivel az 5-6 éves gyerekek figyelme 35 percnél hosszabb ideig ritkán köthető le, ezután már közös játékokat javasolunk, melyekhez az óvónők segítségét is kérjük. A legnagyobb tetszést és a legtöbb nevetést kiváltó játék, egy ismeretlen tárgy kitalálása hátratett kézzel, csak tapintás útján érzékelve. Mi pedig olyan tárgyakat választunk számukra, amelyekről látásból már ismernek, de valószínűleg még soha nem fogták a kezükbe, így pél-

dául madár lábat, csontot, teknősbéka páncélt, patát, madárcsőrt és még sorolhatnánk. A játéknak nemcsak az a lényege, hogy az óvodások kitalálják, hogy mi lehet a kezükben, hanem, hogy jellemezni is tudják azt. Gömbölyű, hosszúkás, kemény vagy épp puha, nagy, közepes vagy esetleg kicsi. S így a többiek is találgathatnak, hogy mi is lehet a társuk markában. Másik igen izgalmas játék, hogy kimérjük, milyen hosszú például az afrikai elefánt, a kék bálna, a viza. Az állatok nagyságának megfelelő hosszú színes szalagot húzunk ki a terem hosszában, (a bálna persze nem fér ki). Végiglépkedhetnek mellette, hogy ki-ki hány lépéssel tud a fejtől a végéig eljutni. Népszerűek még a természettel kapcsolatos találós kérdések, az éneklés, a versmondás, sőt az állathang utánzás is. Arra törekszünk, hogy a gyerekek figyelme mindig le legyen kötve valami értelmes dologgal és ezen idő alatt játékosan tanuljanak is valamit.

A Természetbúvár-terem sok ismeretet ad az óvodások számára a kőzetekről, növényekről, állatokról és az emberről. Az 50 percben rájuk zúduló élménynek úgy van igazán értelme, ha a kísérő pedagógus a későbbiek során emlékezteti a gyerekeket a látottakra és azt felhasználja az óvodában. Találkoztunk már sok nagyon lelkes és érdeklődő pedagógussal, de olyanokkal is, akik leültek pihenni, vagy beszélgetni. Az utóbbiaknak sajnáltuk a csoportját. Leginkább akkor van szükség az óvónők segítségére, ha nagyobb létszámú (20-30) csoporttal jönnek, mert a terem látnivalóinak jó része a nagyobb gyerekeket vonzza s a kicsiknek kevés tárgy érdekes. Az ezek körüli tumultusok kezelése több felnőttet kíván.

Minden óvodás és kisiskolás „természetbúvár” úgy megy haza innen, hogy „nagyon jó volt itt lenni, de kár, hogy vége van”. Ilyenkor el szoktuk mondani, hogy szülőkkel is, testvérekkel is el lehet jönni a családi szombatokon (minden hónap második és negyedik hétvégén) amikor az egész család együttesen fedezheti fel a természet csodáit. Igazán hasznos, ha a gyerek a szülőktől is látja az érdeklődést és megbeszélheti velük a látottakat. Az ilyen családi napok nagyon jól szoktak sikerülni. Termünk ily módon valamelyest betöltheti azt a szerepét is, hogy családok érdekes körülmények közti együttlétét teszi lehetővé.

VÁSÁRHELYI TAMÁS – GÄRTNER VILMOSNÉ – SZIKOSSY ILDIKÓ

A kisiskolások környezeti nevelése

Néhány alapvető tartalmi és módszertani kérdés

Hazánkban az oktatási rendszer az 1970-es évek elejére ismerte fel, hogy a környezeti nevelés olyan feladat, amelyet feltétlenül meg kell oldani. Napjainkban ez a felismerés – kétségtelenül küzdelmes évtizedek után – számos és sokszínű törekvés létrejöttében mutatkozik meg. Vannak már önálló tantárgyak (Ember és környezete) megfelelő oktatócsomaggal, készültek „követelményrendszerek”, továbbá több olyan alternatív tantárgyi programot is ismerünk, amelyek alapvető céljukként a környezeti kultúra formálását tűzik zászlajukra.

Az alábbiakban vázolt elképzelés a környezeti nevelést – annak fő jellemzői, mondhatnánk természete szerint – mindig az adott intézmény egész nevelési rendszerébe ágyazva látja realizálhatónak és valóban hatékonynak.

Véleményünk és tapasztalataink szerint (a leírtakat sok éven át folytatott pedagógiai kísérletek eredményeként foglaltuk össze) a környezeti nevelés komplex pedagógiai folyamatának különösen nagy a jelentősége a kisiskolás korosztály esetében. Ha ugyanis ebben az életszakaszban nem alakítjuk ki a társadalmi beilleszkedés – köztük a környe-